KIRSTEN KOLSTAD KVALØ
JULIA KÖHLER-OLSEN

Barnerett

i et nøtteskall

GYLDENDAL
JURIDISK

KIRSTEN KOLSTAD KVALØ OG JULIA KÖHLER-OLSEN

BARNERETT

I ET NØTTESKALL

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2016
1. utgave, 1. opplag 2016

ISBN 978-82-05-49080-2

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen
Layout: Laboremus Oslo AS
Sats: Laboremus Oslo AS
Brødtekst: Minion 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Denne boken gir en innføring i sentrale rettsområder som berører barn i norsk rett. Den har særlig vekt på hovedtemaene barns menneskerettigheter, forholdet mellom barn og foreldre og det offentlige barnevern. Nøtteskallformatet gjør at det ikke er mulig å dekke alle problemstillinger som barneretten reiser, eller gå i dybden på de ulike temaene. Vi har i stedet forsøkt å henvise til videre lesing i den etter hvert omfangsrike litteraturen om barnerett. Boken er skrevet med tanke på både studenter og praktikere, og det kreves verken spesiell kjennskap til rettsområdet eller juridisk grunnkunnskap for å kunne lese boken.

Bokens innledningskapittel samt kapittel 2 om barns menneskerettigheter er skrevet av forfatterne i fellesskap. Kapittel 3 om barn og foreldre er skrevet av Kirsten Kolstad Kvalø, mens kapittel 4 om det offentlige barnevern er skrevet av Julia Köhler-Olsen. Alle feil og mangler står for vår regning.

Vi ønsker å takke høgskolelektor Sigrun Hoel for gjennomlesing og kvalitetssikring av manus. Videre rettes en stor takk til redaktør Ida V. Kyhring for ukuelig optimisme og positivitet rundt prosjektet, og øvrige medarbeidere i Gyldendal Juridisk som har stått på for å hjelpe oss gjennom prosessen med denne boken.

Fremstillingen er oppdatert per juni 2016.

Oslo, juni 2016
Kirsten Kolstad Kvalø og Julia Köhler-Olsen

Innhold

KAPITTEL 1 BARNERETT I ET NØTTESKALL 13

1.1 Tema for boken og målgruppe 13
1.2 Rettskildene og metode i barneretten 15
1.2.1 Innledning 15
1.2.2 Grunnloven 17
1.2.3 Folkerettslige forpliktelser 17
1.2.4 Norsk regelverk av særlig betydning for barns rettsstilling 26
1.2.5 Rettspraksis 28
1.2.6 Forvaltningspraksis 30
1.2.7 Juridisk litteratur 30
1.2.8 Reelle hensyn og prinsipper 31
1.3 Barnerettens dynamiske karakter 32
1.4 Videre oppbygging av boken 33

KAPITTEL 2 BARNS MENNESKERETTIGHETER 35

2.1 Innledning 35
2.2 Grunnloven 35
2.2.1 Innledning 35
2.2.2 Grunnloven § 104 36
2.2.3 Øvrige rettigheter i Grunnloven 38
2.3 Barnekonvensjonen 39
2.3.1 Innledning 39
2.3.2 De fire generelle prinsippene 40
2.3.3 Sivile rettigheter og friheter 58
2.3.4 Familiemiljø og (alternativ) omsorg 63
2.3.5 Frihet fra vold, overgrep, omsorgssvikt og seksuell utnyttelse og misbruk 68

2.3.6 Grunnleggende helse og velferd 70
2.3.7 Utdanning, fritid og kulturelle aktiviteter ... 76
2.3.8 Spesielle beskyttelsestiltak 79
2.3.9 Øvrige rettigheter 88
2.4 Kort om øvrige konvensjonsrettigheter 89
2.4.1 Innledning 89
2.4.2 EMK – artikkel 8 og artikkel 3 89
2.4.3 SP og ØSK 91

KAPITTEL 3 BARN OG FORELDRE 93
3.1 Innledning 93
3.1.1 Oversikt 93
3.1.2 Terminologi 94
3.1.3 Rettskilder 94
3.2 Etablering av foreldreskap 95
3.2.1 Innledning 95
3.2.2 Hvem som er mor til barnet 96
3.2.3 Farskap og medmorskap 96
3.2.4 Endringer i farskapssaker 98
3.2.5 Foreldreskap ved adopsjon 100
3.3 Foreldreansvaret for barn 102
3.3.1 Innledning 102
3.3.2 Hvem har foreldreansvaret? 102
3.3.3 Hva innebærer foreldreansvaret? 107
3.3.4 Rett til opplysninger om barnet 114
3.4 Fast bosted for barn 116
3.4.1 Innledning 116
3.4.2 Hvor barnet skal bo fast 117
3.4.3 Nærmere om behandling av spørsmålet om barnets bosted i rettspraksis 118
3.4.4 Avgjørelser som kan tas av den barnet bor fast sammen med 120
3.5 Samvær 122
3.5.1 Innledning 122
3.5.2 Barnets rett til samvær etter loven 122
3.5.3 Samværsforelderens omsorgsplikt og beslutningsmyndighet 122

3.5.4 Foreldrenes rett til samvær med barnet – utgangspunkter 123
3.5.5 Nærmere om hvilke momenter som vektlegges i saker om samvær 124
3.5.6 Samværets omfang 125
3.5.7 Vilkår for samvær 127
3.5.8 Samvær med barnet for andre enn foreldrene 128
3.5.9 Gjennomføring og tvangsfullbyrding av samvær 129
3.6 Underholdsplikt 131
3.6.1 Innledning 131
3.6.2 Foreldrenes forsørgelsesplikt 131
3.6.3 Nærmere om fastsettelsen av størrelsen på barnebidraget 133
3.6.4 Innkreving og forskuttering av bidrag 134
3.7 Saksbehandling i foreldrekonfliktsaker 135
3.7.1 Innledning 135
3.7.2 Prinsippet om barnets beste 136
3.7.3 Meklingsplikt 137
3.7.4 Saksbehandling for retten 137
3.7.5 Særlig om barnets rett til å bli hørt i foreldrekonfliktsaker 140

KAPITTEL 4 DET OFFENTLIGE BARNEVERN 143
4.1 Innledning 143
4.1.1 Barnevernrett 143
4.1.2 Barnevernlovens formål 145
4.1.3 Hvem barnevernloven gjelder for 145
4.2 Prinsippene i norsk barnevernrett 147
4.2.1 Legalitetsprinsippet 147
4.2.2 Det mildeste inngreps prinsipp og EMK artikkel 8 nr. 2 149
4.2.3 Rett hjelp til rett tid 150
4.2.4 Det biologiske prinsipp 151
4.2.5 Hensynet til barnets beste 152
4.2.6 Barnets rett til deltakelse 154
4.2.7 Forsvarlighetskravet 155

4.3 Barnevernsystemets oppbygging 156
4.3.1 Den kommunale barneverntjenesten 157
4.3.2 De statlige barnevernmyndighetene 158
4.3.3 Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker 160
4.4 Saksbehandling i barnevernsaker 161
4.4.1 Særlige saksbehandlingsregler 161
4.4.2 Barnets rettssikkerhetsgarantier 162
4.4.3 Nærmere om melding og undersøkelse 168
4.4.4 Taushetsplikt og opplysningsplikt 173
4.4.5 Andre særlige saksbehandlingsregler: bruk av tvang for fullbyrding av vedtak, klage til fylkesmannen, politiattest 175
4.4.6 Saksbehandling for fylkesnemnda 176
4.5 Hjelpetiltak etter lov om barneverntjenester 178
4.5.1 Frivillige hjelpetiltak i hjemmet 178
4.5.2 Pålegg om hjelpetiltak i hjemmet 180
4.5.3 Frivillig plassering av barn utenfor hjemmet som hjelpetiltak 184
4.5.4 Oppfølging av hjelpetiltak 185
4.6 Inngrep i familielivet basert på tvang 186
4.6.1 Innledning 186
4.6.2 Medisinsk undersøkelse og behandling etter § 4-10, og behandling og opplæring etter § 4-11 186
4.6.3 Omsorgsovertakelse 188
4.6.4 Barnet bor ikke hjemme 193
4.6.5 Plassering, oppfølging, varighet og samvær med foreldre 195
4.7 Fratakelse av foreldreansvaret, samtykke til adopsjon og besøkskontakt etter adopsjon 198
4.8 Tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker 203
4.8.1 Innledning 203
4.8.2 Saksbehandlingen 204
4.8.3 Grunnvilkår for tvangsplassering av barn med alvorlige atferdsvansker 205
4.8.4 Varighet av tvangsplassering 207
4.8.5 Innleggelse og tilbakehold i institusjon på grunnlag av samtykke 209

4.9 Midlertidige vedtak i akuttsituasjoner 210
4.9.1 Midlertidig hjelpetiltak 210
4.9.2 Midlertidig plasseringsvedtak 210
4.9.3 Foreløpig flytteforbud 211
4.9.4 Midlertidig vedtak ved alvorlige atferdsvansker 212

LITTERATUR 213

LOVER 221
Forskrifter 229
Forarbeider 229
Internasjonale avtaler 231

DOMMER 233
Norges Høyesterett 233
Fylkesnemndsavgjørelser 234
Avgjørelser fra Den europeiske menneskeretts-domstol (EMD) 234
Avgjørelser av individuelle klager ved FNs menneskerettighetskomité 234
Uttalelser fra Justisdepartementets lovavdeling 234
Barnekomiteens generelle kommentarer 235
Andre dokumenter fra FNs barnekomité 235

STIKKORD 237

1

Barnerett i et nøtteskall

1.1 Tema for boken og målgruppe

Denne fremstillingen tar sikte på å gi en generell oversikt over rettsområdet barnerett i norsk rett. Med barnerett forstår vi de mest sentrale rettsreglene for personer som ikke har fylt 18 år.[1] Det vi her kaller barnerett, tar utgangspunkt i en klassifisering av et rettsområde med utgangspunkt i en personkrets. Denne avgrensningen går på tvers av tradisjonelle inndelinger av rettsområder og innebærer at barneretten er en form for paraplyfag, som dekker elementer fra flere forskjellige fag.[2]

Barn kan, som andre personer, være i sentrum for en rekke rettslige problemstillinger innen de fleste rettsområder. Innen flere rettsområder oppstår det særlige problemstillinger knyttet til barn som rettssubjekter, for eksempel hvorvidt avtaler som er inngått av et barn, er gyldige eller ikke, eller i hvilken grad barn er erstatningsrettslig ansvarlige for skadevoldende handlinger. Denne fremstillingen behandler ikke alle særspørsmål som reises

---

1 I FNs barnekonvensjon artikkel 1 er barn definert som ethvert menneske under 18 år, hvis ikke den nasjonale myndighetsalderen er lavere. Etter norsk rett er myndighetsalderen 18 år, jf. vergemålsloven § 2 første ledd bokstav a.

2 Bendiksen og Haugli (2015) s. 17.

når barn er en del av rettslige problemstillinger, men konsentrerer seg om hovedproblemstillingene som vanligvis behandles under rettsområdet barnerett av juridiske teoretikere.[3]

Fremstillingen gir for det første en oversikt over barns menneskerettslige vern. Denne delen av fremstillingen er begrenset til det særlige menneskerettslige vernet som gjelder for barn, og går i liten grad inn på mer allmenne menneskerettigheter som også gjelder for barn i kraft av å være menneske. Denne delen tar for det første for seg barns menneskerettigheter gjennom Norges Grunnlov, og for det andre rettighetene som følger av FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen), som er ratifisert og inkorporert i norsk rett med forrang. Fremstillingen her bygger på rettsområdene statsforfatningsrett og folkerett, særlig internasjonale menneskerettigheter.

Videre gis det en fremstilling av hovedlinjene i det rettslige forholdet mellom barn og foreldre. Kjernen i denne fremstillingen er reglene som følger av lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven), særlig reglene som handler om foreldreansvar, omsorg for og samvær med barn samt hvordan saker om disse spørsmålene skal behandles for domstolene. Tradisjonelt er dette rettsområdet regnet som en del av familieretten, som tematisk plasserer seg innen privatretten i norsk rett.

Den tredje hoveddelen av fremstillingen er rettsområdet barnevernrett. Kjernen i fremstillingen her er lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven), som setter vilkår og rammer for det offentliges adgang til inngrep overfor familier. Innen dette rettsområdet omtales også foreldrenes menneskerettigheter ettersom disse setter skranker for myndighetenes adgang til å gripe inn overfor familiene. Rettsområdet kan tematisk sorteres inn under

3 Se f.eks Bendiksen og Haugli (2015).

velferdsretten og som en del av spesiell forvaltningsrett, som begge plasserer seg innen offentlig rett.

Faget barnerett er valgfag for juridiske studenter og andre studenter ved Universitetet i Tromsø og Universitetet i Oslo per 2016. Videre inngår elementer av barnerett i flere profesjonsutdanninger ved landets høyskoler, herunder barnevern- og sosionomutdanningen. Boken kan tjene som innførings- eller repetisjonslitteratur for studenter ved ulike læresteder som har elementer av barnerett i utdanningen.

Videre er boken skrevet med tanke på det store antallet jurister som får forelagt barnerettslige problemstillinger i yrkeslivet, herunder advokater i privat praksis som arbeider med barnelovsaker eller barnevernsaker, saksbehandlere og advokater som arbeider med enkeltsaker i det offentlige, samt ansatte i frivillig sektor som arbeider med barns rettsstilling. Det er også vårt mål at boken skal kunne anvendes av ansatte i barnevernet, familievernet eller andre som arbeider tett på barn i Norge.

1.2 Rettskildene og metode i barneretten

1.2.1 Innledning

Som nevnt bygger barneretten på en sammensetning av deler fra svært ulike rettsområder, noe som innebærer at barneretten har et noe sammensatt rettskildebilde. Dette innebærer at metodene og prinsippene som ligger til grunn for løsning av de enkelte rettsspørsmålene, varierer innen de ulike delområdene av barneretten. Vi skal gi noen eksempler:

Rettsområdet forholdet mellom barn og foreldre er utpreget privatrettslig, og her står *avtalefriheten* sentralt, noe som gir foreldrene myndighet til å på egen hånd inngå ganske mange varianter av avtaler om for eksempel fast bosted og samvær uten at det

offentlige griper inn. Det offentlige kan ikke på egen hånd treffe avgjørelser som griper inn i denne avtalefriheten, men kommer kun inn som mekler eller tvisteløser der foreldrene ikke klarer å komme til enighet om for eksempel hvor barnet skal bo fast etter et samlivsbrudd.

Rettsområdet barnevernrett omhandler for det første offentlige myndigheters plikt til å støtte til familier og barn som har særlige behov knyttet til barnets omsorgssituasjon. Denne støtten må basere seg på foreldrenes, noen ganger også barnets, samtykke. For det andre handler barnevernrett om myndighetenes adgang til å utøve tvang overfor individer. Innenfor denne delen av barnevernrett står derfor *legalitetsprinsippet* sentralt, som innebærer at myndighetene ikke kan gripe inn overfor familier med mindre inngrepet har hjemmel i lov.

Rettsområdet barns menneskerettigheter er i stor grad preget av tolkningsspørsmål om hva rettighetene går ut på, og her vil en gjerne spørre seg om *rekkevidden av statenes forpliktelser*, for eksempel i hvilken grad barnekonvensjonens prinsipp om barnets beste kan medføre at barn som ikke oppfyller vilkårene for asyl (beskyttelse) etter utlendingsloven, likevel skal få opphold i Norge fordi det er til barnets beste å få vokse opp i Norge i stedet for å bli returnert til et mer ustabilt hjemland.

Til tross for de nevnte særegenhetene, er også de ulike delene av barneretten forankret i noen felles prinsipper som har fått gjennomslag i både lovverk, praksis og dagligtale om rettslige forhold for barn. Det trolig mest kjente er prinsippet om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn som er sentralt i både barnelovsaker, barnevernsaker og andre saker som berører barn. Et annet er prinsippet om at barn skal få anledning til å si sin mening i saker som angår dem selv. Vi skal gå nærmere inn på disse prinsippene og betydningen av dem innen de ulike delene av barneretten som presenteres i denne boken.

I det følgende vil vi presentere barnerettens ulike rettskilder og nærmere om hvilken betydning disse har.

1.2.2 Grunnloven

Grunnloven er den høyest rangerte rettskilden i norsk rett og går foran andre rettskilder ved motstrid.[4] Tradisjonelt har Grunnloven hatt en noe tilbaketrukket posisjon i norsk barnerett, men etter Grunnlovsreformen i mai 2014 har loven kommet i fokus. Grunnlovsreformen innebar at en rekke sentrale menneskerettigheter, herunder en egen bestemmelse om barns rettigheter, ble innskrevet som en del av Grunnloven i et nytt kapittel om menneskerettigheter. Bestemmelsen om barns rettigheter får betydning både som en rettslig skranke for hva lovgiverne kan fastsette ved lov, og som et tolkningsmoment i konkrete saker.[5] Bestemmelsen om barns rettigheter har allerede blitt påberopt for domstolene i flere saker, og Høyesterett har avsagt flere avgjørelser om hvordan bestemmelsen skal forstås.[6] Grunnlovsbestemmelsen om barns rettigheter og rettskildene som bidrar til tolkningen av bestemmelsen, omtales nærmere i kapittelet om barns menneskerettigheter.

1.2.3 Folkerettslige forpliktelser

1.2.3.1 Innledning

Norge er forpliktet av et stort antall skrevne og uskrevne rettsregler gjennom folkeretten. En del av folkeretten er internasjonale og regionale konvensjoner om menneskerettigheter som statene

---

4 Om anvendelse av Lex superior-prinsippet og konstatering av motstrid i norsk rett, se Eckhoff (2005) s. 350.

5 Dokument 16 (2011–2012) s. 189.

6 Se nærmere i punkt 2.2.2. Se også Bårdsen (2016) s. 243 flg.

har blitt enige om gjennom blant annet FN og Europarådet. Norge er tilsluttet mange av disse konvensjonene.[7]

Tolkningen av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner følger en egen metode som er utviklet gjennom folkeretten, og som skiller seg fra alminnelig norsk rettskildelære. Den folkerettslige metoden bygger blant annet på Wien-konvensjonen om traktatretten samt statuttene for FNs internasjonale domstol – ICJ.[8] Folkerettslig metode skiller seg fra alminnelig norsk rettskildelære blant annet ved at forarbeider til konvensjoner har svært liten betydning sammenliknet med den vekt lovforarbeider tillegges i norsk rett.[9]

1.2.3.2 Barnekonvensjonen

1.2.3.2.1 Innledning

FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen) ble vedtatt av FNs generalforsamling 20. november 1989. Konvensjonen har fått nær universell tilslutning fra verdens stater, og per 2016 er det bare USA som ikke har ratifisert konvensjonen. Det er vedtatt tre tilleggsprotokoller til Barnekonvensjonen. De to første omhandler salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi og barn i væpnet konflikt og ble vedtatt i 2000. Den tredje tilleggsprotokollen, vedtatt i 2011, oppretter en individklagemekanisme som gir barn anledning til å klage over konvensjonskrenkelser til FNs barnekomité, som kan avgi uttalelser om forholdet.[10]

Foruten individklagemekanismen under tilleggsprotokollen, som for øvrig bare gjelder for de statene som har ratifisert denne, bygger konvensjonens overvåkningssystem på periodiske

---

7 Se Larsen og Strand (2015) s. 35 flg. for en oversikt.

8 Helmersen (2014) s. 33.

9 Ibid. s. 38.

10 For nærmere om tilleggsprotokollen, se Kjørholt (2016b) s. 373 flg.

rapporteringer til FNs barnekomité, først to år etter ratifisering og deretter hvert femte år, jf. artikkel 44 nr. 1. Komiteen gir statene tilbakemeldinger gjennom såkalte avsluttende merknader («concluding observations») etter at komiteen har gjennomgått statenes rapporter og supplerende informasjon fra barneombud, frivillige organisasjoner og andre. Merknadene er ikke juridisk bindende, og statene kan ikke sanksjoneres for å ikke følge dem.[11] Merknadene gir likevel et bilde av hva komiteen mener er de sentrale utfordringene for innfrielsen av barns rettigheter i de enkelte statene.

FNs barnekomité avgir også generelle kommentarer, som inneholder tolkninger av de forskjellige rettighetene i konvensjonen. Per juni 2016 har komiteen avgitt 19 generelle kommentarer, hvorav én er avgitt som en felles kommentar med FNs kvinnekomité.[12] De generelle kommentarene uttrykker heller ikke juridisk bindende retningslinjer, og deres folkerettslige rettskildevekt er omdiskutert.[13]

1.2.3.2.2 Barnekonvensjonen som rettskilde i norsk rett

Norge undertegnet barnekonvensjonen i 1990 og ratifiserte den i 1991. I 2003 fikk konvensjonen betydning som rettskilde direkte etter norsk rett, da konvensjonen ble gjort til en del av norsk rett gjennom lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).[14] Menneskerettighetskon-

---

11 Smith (2016) s. 23.

12 De generelle kommentarene er tilgjengelige på FNs barnekomités hjemmesider. De finnes også oversatt til norsk på Barne- og likestillingsdepartementets hjemmesider og på Barneombudets hjemmesider.

13 Ulfstein (2009).

14 Se Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov), som er forarbeidene til endringsloven som inkorporerte barnekonvensjonen i norsk rett.

vensjonene som er inkorporert gjennom menneskerettsloven, går ved motstrid foran bestemmelser i annen lovgivning, jf. § 3.

Både ved ratifikasjonen og ved inkorporeringen av barnekonvensjonen ble norsk lovverk gjennomgått for å sikre at den interne retten samsvarte med konvensjonens innhold.[15] Senere har lovverket gjennomgått flere endringer for å være bedre i samsvar med konvensjonen, blant annet på bakgrunn av avsluttende merknader fra FNs barnekomité og utredninger om forholdet mellom norsk rett og barnekonvensjonen.[16] Flere av barnekonvensjonens bestemmelser anføres imidlertid relativt hyppig for domstolene, blant annet som veiledende prinsipper i avgjørelser om straffutmåling for unge lovbrytere og i saker som angår ulike typer forvaltningsvedtak som er gyldige etter intern rett, men som anføres å være i strid med hva som kan utledes av barnekonvensjonens bestemmelser.[17]

Norge ratifiserte tilleggsprotokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi i 2001 og tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt i 2003. Den tredje tilleggsprotokollen om en individuell klagemekanisme er ikke ratifisert av Norge. Spørsmålet om ratifikasjon har vært debattert i Stortinget i flere omganger, og det er gjennomført en utredning av fordeler og ulemper ved tilslutning til protokollen på oppdrag fra Utenriksdepartementet.[18] Det er ventet at regjeringen vil legge frem en stortingsmelding våren 2016 om tilslutning til tilleggsprotokollen til barnekonvensjonen.[19]

---

15 St.prp. nr. 104 (1989–1990) og Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) kapittel 5–8.

16 Se særlig Søvig (2009).

17 For en gjennomgang av avgjørelser i Høyesterett hvor barnekonvensjonen har vært påberopt eller har inngått som ledd i Høyesteretts begrunnelse, se Søvig (2016) s. 533 flg. Se også Bårdsen (2016) s. 533, som gir en oversikt over hovedgrupper av saker.

18 Elgesem (2013).

19 Prop. 1 S (2015–2016) Utenriksdepartementet s. 212. Se mer om debatten i Norge i Kjørholt (2016b) s. 380 flg.